

EDITORIAL

Toto vydání Sborníku spisů filozofické fakulty brněnské univerzity je další v řadě U, tedy řadě pedagogické, tentokrát již s číslem 10. V posledních pěti letech vychází sborník každoročně. Dostali jsme se tím do pravidelnějšího rytmu a domníváme se, že je to doklad poměrně úspěšné snahy redakční rady a celého pracoviště, Ústavu pedagogických věd FF MU v Brně, o *stabilitu* ve vydávání tohoto periodika. Struktura letošní sborníkové publikace odpovídá tomu, co realizujeme také již několik let. Dominuje v ní monotematické jádro a po něm následuje sled typických rubrik tématicky zaměřených na další příspěvky, studentské práce, k roku vydání se vztahující informace o účasti členů ústavu na odborných konferencích a konečně medailony těch, kteří byli nebo jsou s vydávajícím pracovištěm spojeni. Lze tedy říci, že v tomto smyslu je sborník dokladem snah redakce o určitou *kontinuitu*.

Zdánlivě paradoxně ke snahám o stabilitu a kontinuitu volíme zastřešující téma tohoto sborníku. Vůdčím tématem pro hlavní – monotematickou sekci sborníku, je totiž změna (samozřejmě spojená s výchovou a vzděláváním). Změnu přitom chápeme široce jako zavádění, respektive zavedení něčeho nového, případně přechod z jednoho stavu do druhého a přijetí jiných vlastností. Do jejího rámce řadíme také inovace coby snahy o záměrné obnovení nebo úpravu produktu, procesu nebo organizace (ve změně coby obecnějším pojmu přitom nemusejí být záměrnost ani rámeček obnovení či úpravy vždy podstatné). Ve spojitosti s kontinuitou a stabilitou tvoří změna specifické dichotomie.

Co vlastně lze říci o změnách obecně a specificky v kontextu pedagogickém? Jsou v jistém smyslu tématem všudypřítomným, rozmanitě nahlíženým a rozhodně citlivým na zacházení. Změna je čímsi, co se dříve nebo později tak nebo jinak týká prakticky každého. Jedni na ni někdy dlouho nedočkavě čekají, pro druhé může být strašákem přinášejícím nejistotu z budoucnosti a vyvolávajícím potřebu otevřeně či skrytě se bránit. Změna však může být také čímsi, co je tak trochu zprofanované, obvykle ne dobře viditelné v ukončenosti (naplněnosti) snah o její uskutečnění... odtud pramení paradoxní vyjádření typu „čím více změn, tím méně se skutečně mění“. Změna může být samozřejmě i tím, co nutně nevede ke zlepšení života, přinejmenším ne bezprostředně.

Někdy je toto téma zjednodušované, jindy prezentované až v neuchopitelné (nepostizitelné) komplexnosti. Jednou mýtizované coby zaklínadlo „pokroku“, podruhé zase bagatelizované a v důsledku ignorované. Někdy se se změnou

nakládá jako s reflektovaným procesem s jeho fázemi a důležitými podmínkami řízení, jindy jde v podstatě o jednorázovou záležitost, v níž dominuje odvaha k linearitě, k radikálnímu okamžitému řezu „bez váhání“. Někdy probíhá změna jako reakce na analýzu situace a jejích skutečných potřeb, jindy bez těchto předpokladů (a podobá se pak skoku či střelbě do tmy). Jednou se změna týká zásadních a dlouhodobých věcí, jindy v ní jde o podružnosti krátkodobého rázu. Někdy jsou jejími iniciátory ti, kteří ji realizují a nesou její důsledky, jindy jde o variace na téma „o nás bez nás“. Býváme svědky tlaku na změnu, ale i tahu změnou. A tak bychom mohli pokračovat. Prostě, změny ve vzdělávání a výchově jsou mnohostrannými procesy i jevy, které nikdy nepřestanou přitahovat, stejně jako provokovat a dráždit mnohé z širokého spektra zainteresovaných. Především je však třeba jim porozumět, a na tomto základě pak porozumět možnostem jejich zvládnutí, na různých úrovních a v různých kontextech.

Změny jsou permanentní součástí reality. Člověk absolvuje za celý život řadu změn, v osobní i v pracovní rovině, v plánu individuálním i kolektivním (společném). Žijeme uprostřed změn a v souvislosti se společenskými pohyby poslední více jak dekády tak činíme často velmi intenzívně. Pro naši práci na Ústavu pedagogických věd to platí v nemenší míře. Změny však nejen žijeme. Vzhledem k náplni naší vědecko-výzkumné práce v pedagogice a v příbuzných oborech také tyto změny v kontextu pedagogické reality systematicky sledujeme a zkoumáme. A to z různých perspektiv a různými metodami. Změny jsou nám tedy i předmětem vědecko-výzkumného zájmu.

A především z poslední zmíněného důvodu jsme se rozhodli změny ve výchově a vzdělávání sledovat také v tomto sborníku. Nečiníme tak v přesvědčení, že změny jsou vždy a v každém případě vhodným řešením, ale s vědomím – a již také nabytou zkušeností – , že specifická rovnováha především mezi změnou a kontinuitou a stabilitou je tím, co se sice obtížně dosahuje, ale co se hledat, nacházet a udržovat musí, v zájmu vyrovnanosti, dlouhodobosti úspěchu. Ve vztahu k výchově a vzdělávání nevnímáme proto změny jako všespasitelný imperativ – také proto, že povaha objektu výchovy je tak delikátní (s dětmi a mládeží se prostě neexperimentuje...) či např. proto, že nastavení a základní pilíře vzdělávacích institucí formálního sektoru lze jen obtížně radikálněji měnit (škola se mění velmi obtížně). Tím není řečeno, že se v práci s dětmi nehledají možnosti inovací či změn a že se mnohé školy nesnaží smysluplně a úspěšně inovace a změny realizovat (rozvíjet).

Změny v tomto sborníku sledujeme na třech hlavních úrovních. Na makroúrovni vzdělávacího systému jako celku, na úrovni školy, a na úrovni učitele. Makropohled poskytuje několik textů. Nejprve pojednává Karel Rýdl o smyslu inovačních cílů v současných výchovných a vzdělávacích trendech – vyjadřuje se především ke vztahu přítomnosti a budoucnosti společnosti a vzdělávání. Poté se slovinská kolegyně Anita Trnavčević věnuje tématům internacionalizace, evropeizace, standardizace a kultury auditu ve vzdělávání. Kolega z Velké Británie, Mel Ainscow, pak píše o „pákách“ změn – je přitom zaměřen na rozvoj inkluzivních vzdělávacích systémů. Tento text už vykročuje směrem k další úrovni, na které můžeme změnu sledovat, totiž k úrovni školy

O změnách na úrovni školy jako celku pojednává několik dalších autorů. Milan Pol a Petr Novotný se zaměřují na ředitele základních škol a jejich práci se změnou. Lenka Hloušková hledá na příkladu otevřenosti škol vůči jejich okolí inovační potenciál coby předpoklad rozvoje kultury škol.

Další tři texty jsou zaměřeny na učitele a změny. Nejprve Klaas van Veen z Nizozemí nabízí text o emocích učitelů v kontextu vzdělávacích reforem. Bohumíra Lazarová se pak zabývá rezistencí učitelů vůči změnám. Jiří Zounek s Martinem Seberou se zaměřili na budoucí učitele – hledají možnosti šíření inovací v oblasti informačních a komunikačních technologií jejich prostřednictvím.

Monotematické jádro sborníku tedy nabízí k zamyšlení celou řadu aspektů inovací a změn ve výchově a vzdělávání.

V další části sborníku jsou zařazeny dva texty, které do tématického vymezení nespádají, ale vznikly na domácím pracovišti. Spojuje je jejich metodologické ladění, což dobře odráží snahu členů našeho pracoviště výrazněji se metodologicky profilovat, v poslední době s akcentem na kvalitativní metodologii. Nejprve se Roman Švaříček zamýšlí nad tím, zda je zakotvená teorie teorií. Klára Šedřová nato pojednává o možnostech uplatnění zakotvené teorie ve výzkumu zaměřeném na rodinnou socializaci dětského televizního diváctví.

V sekci studentských prací nabízíme přehled několika zdařilých diplomových či závěrečných prací studentů oboru Pedagogika. Jitka Redlichová pojednává o demokracii ve švédské škole (většinu dat získala při svém studijním pobytu v této zemi), Jan Kolář o rozvoji osobnostní kompetence budoucích pedagogů, Lucie Chaloupková o potenciálním přínosu zážitkové pedagogiky pedagogům, a Karla Brücknerová o tom, zda má tvůrčí psaní místo v nových vzdělávacích programech.

V části věnované konferencím Klára Šedřová podává shrnující informaci o mezinárodních konferenčních aktivitách členů ústavu. Ale protože se konferencí nejen účastníme, ale také je organizujeme, najde dále čtenář detailnější informaci o dvou významnějších akcích, které Ústav pedagogických věd v tomto roce pořádal – konference ENIRDEM a OMEP.

Medailony dvou bývalých vedoucích našeho pracoviště sborník uzavírají. První připomíná letošní úmrtí profesora Vladimíra Jůvy, druhý pak životní výročí docenta Jana Supa.

I ve sborníku, z valné části věnovaném změnám, se stabilně snažíme o kvalitu a o kontinuální informování o většině podstatného, co vymezuje naši práci. Doufáme, že si i toto číslo najde své čtenáře – ať již jsou spíše příznivci změn, zastánci setrvalejších pořádků, anebo těmi, kteří mezi změnami a stabilitou hledají relativní rovnováhu.

Za redakční radu Milan Pol, Milada Rabušicová